Kafkas savaşı sonrasında soru işaretleri

Rusya'nın enerji kapanı

Bahadır Selim DİLEK

ANKARA - Rusya Federasyonu'nun, 8 Ağustos'ta Gürcistan'a yönelik başlattığı operasyon ile birlikte, küresel enerji rekabetinde yeni bir döneme girildi. Moskova yönetimi soğuk savaşın ardından ABD öncülüğündeki tek kutuplu sisteme yönelik ilk ciddi tepkisini vermiş, bundan sonra Washington'ın küresel politikalarını oluştururken Rusya'yı öncelikle ve ciddi olarak hesaba katması gerektiği mesajını ortaya koymuştu.

Kafkasya'da kimsenin çok da beklemediği bir anda patlak vermiş olan savaşın nedenleri konusunda yakın tarih ve yakın tarihin siyasal, toplumsal gelişmeleri önemli ipuçları verse de bu krizin asıl nedeninin küresel enerji rekabeti olduğu biliniyor.

Ancak, bu rekabetin ayrıntıları konusunda bugüne kadar çok fazla değerlendirme yapılmadı. Hem gelişmelerin hızı hem de küresel bilgi akışındaki kirlilik, Washington-Moskova eksenindeki rekabetin tam olarak anlaşılmasının önünü kesti. Durum böyle olunca da geleceği yönelik yapılan projeksiyonlar ya eksik kaldı ya da öngörülen yaklaşımların ayakları tam olarak yere basmadı.

Aslında, Kafkasya'da - Gürcistan'ın Güney Osetya'ya yönelik operasyonunun gerekçe gösterilmesiyle - patlak veren savaş, küresel enerji rekabetinde önemli bir kırılma noktası oluşturuyor.

Vladimir Putin ile başlayan dönemde Rusya'nın SSCB'nin ardından etkisini yitirmiş olduğu arka bahçesi ile ilişkilerini yeniden düzeltmesi, bu ülkelerle önemli enerji anlaşmaları yapması, Orta Asya ve Hazar havzasında tek söz sahibi olmaya yönelik çabaları ve bütün bunların yanı sıra enerjide kaynak ülke olarak bu konumunu siyasal güce tahvil etme politikası, Kafkasya'da bugün yaşanmakta olan gerilimin zeminini hazırlamıştı.

Çünkü, ABD küresel enerji politikalarında tek belirleyici olma konumunu sürdürmek istiyordu. Hazar petrollerinin, - Rusya'nın bütün muhalefetine karşın - Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) hattı ile Akdeniz'e indirilmesinde, Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) doğalgaz hattının faaliyete geçmesinde Washington yönetiminin katkısı büyüktü. ABD'nin enerji konusunda uzman diplomatları ile büyük petrol ve gaz şirketlerinin sağladığı finansmanla seçilmiş senatörleri hem Bakü'yü hem de Tiflis'i adeta komşu kapısı yapmıştı.

Bu durum doğal olarak Moskova yönetiminde ciddi bir rahatsızlık yaratıyordu. Ancak her iki projenin yaşama geçirilmesi için çalışmaların sürdüğü dönemde Rusya'nın, BTC ve BTE'yi engelleyecek gücü elinde yoktu.

> Vladimir Putin ile başlayan dönemde Rusya'nın SSCB'nin ardından etkisini yitirmiş olduğu arka bahçesi ile ilişkilerini yeniden düzeltmesi, bu ülkelerle önemli enerji anlaşmaları yapması, Orta Asya ve Hazar havzasında tek söz sahibi olmaya yönelik çabaları ve bütün bunların yanı sıra enerjide kaynak ülke olarak bu konumunu siyasal güce tahvil etme politikası, Kafkasya'da bugün yaşanmakta olan gerilimin zeminini hazırlamıştı.

Bu süreçte Kafkaslarda siyasal açıdan Gürcistan, Azerbaycan ve Türkiye ekseni şekillendi. Bu üç ülke de Rusya Federasyonu ile sıkı ilişkilere sahip olmanın yanı sıra ABD'nin de en yakın müttefiki konumundaydılar.

Ancak, Gürcistan'ın başında bulunan **Eduard Şevarnadze**'nin SSCB döneminden kalan siyasal deneyimi Washington yönetiminde rahatsızlık yaratıyordu. O nedenle Tiflis'te, ABD'nin her isteğini kayıtsız koşulsuz yerine getirecek bir lidere gereksinim vardı. O lider de ABD'nin bir zamanlar genelkurmay başkanlığını yapmış olan Gürcü kökenli bir orgeneralin önerisi üzerine ortaya çıktı. **Mihail Sakaşvili** ABD tarafından özenle seçildi ve yetiştirildi. Sonra da renkli bir darbe ile iktidara geldi.

Mihail Saakaşvili, ABD'ye öyle minnettar kaldı ki, Tiflis'in en merkezi caddelerinden birisine George W. Bush Caddesi adını verdi. Saakaşvili'nin Cumhurbaşkanı olmasından sonra Tiflis'e gidenler yenilenmiş Gürcistan bayrağının yanı sıra ABD bayrakları ile de karşılanıyordu.

Moskova yönetimi bu duruma uzun süre çok fazla ses çıkarmamayı tercih etti. Rus siyasilerin ve staretjistlerin yaptıkları açıklamalardan gelişmelere ilişkin yaklaşımını öğrenmek olasıydı. Ancak retorikte ortaya konmakta olan tepkinin pratiğe dönüşme olasığı yok gibiydi. Çünkü nereden bakılırsa

bakılsın, 1990'lı yılların ikinci yarısında, Rusya Federasyonu bugünkü ekonomik, askeri ve siyasal gücünün yarısına bile sahip değildi. Üstelik, ülke SSCB'nin dağılmasından sonraki şoku da atlatamamıştı. O nedenle ABD yönetimi, 1990'lı yılların sonuna kadar hem Kafkaslar'da hem de Orta Asya'da istediği gibi at oynatabilmişti.

Putin dönemi...

Ancak, Putin'in iktadara geçmesi ile birlikte ülkede hemen her alanda hızlı bir değişim başladı. Rusya, SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte ortaya çıkan travmayı atlatıyordu. 2000'li yıllara gelindiğinde Moskova yönetimi, enerjinin dış politikada önemli bir manivela olarak kullanılabileceğini farketti. Bu yönde benzer bir yaklaşım daha önceleri de söz konusuydu ama bu yaklaşımın fiiliyata geçmesi için bölgesel projeler, bölgesel projeler için de karşılıklı siyasal irade ve ekonomik güç gerekiyordu.

Bu noktada en dikkat çekici proje, Karadeniz'in altından Türkiye'ye uzanacak Mavi Akım oldu. Ardından Samsun Ceyhan petrol boru hattı gündeme geldi. Enerji hatlarının İsrail'e kadar uzatılması söz konusuydu. Daha önce Batı hattından zaten gaz almakta olan Türkiye zamanla Rusya'ya öyle bağımlı duruma geldi ki, ülkenin ulusal enerji güvenliği tartışılmaya başlandı. Çünkü, 2008'e gelindiğinde Türkiye'nin Rus gazına bağımlılığını yüzde 65'lere kadar çıkmıştı.

Aynı şekilde Putin iktidarı ile birlikte Rusya Avrupa'yı da kendi doğalgazına bağımlı duruma getirdi. Avrupa tükettiği doğalgazın yarısına yakınını Rusya Federasyonu'ndan alır duruma geldi.

İşte bu noktada ciddi bir sorun ortaya çıktı. Rusya, daha ne kadar böylesine büyük oranlarda gaz arzına devam edebilecekti. Ancak Moskova yönetimi bu sorunun yanıtını, doğalgaz zengini Türkmenistan ile anlaşarak verdi. Türkmenistan neredeyse ürettiği bütün doğalgazı Rusya'ya vermeyi taahhüt edince hem Moskova'nın eli güçlendi hem de batılı ülkelerin alternatif kaynak arayışları darbe yedi. Avrupa'nın ciddi anlamda bel bağladığı Nabucco Projesi için doğalgaz aranmaya başlandı. Bu noktada İran öne çıksa da Tahran ile Washington arasındaki nükleer dosya krizi, İran doğalgazının uluslararası sisteme eklemlenmesinin önüne geçti. Bir sonraki aşamada ise Irak doğalgazı gündeme geldi. Nabocco'nun İran ve Irak doğalgazlarını Avrupa'ya taşıması ve yaşlı kıtanın Rusya'ya olan bağımlılığının azaltılması öngörülüyordu. Ancak evdeki hesap çarşıya uymadı.

İran sisteme giremediği gibi Irak doğalgazı konusunda da beklenen adımlar atılamadı. Shell ve TPAO'nun ortaklığı gündeme geldi. Ancak Irak'ta hidrokarbon yasanının bir türlü çıkarılamaması, doğalgazın uluslararası sisteme entegrasyonunu da engllemiş oldu.

Rusya'nın enerji kartını daha etkili olarak kullanacağı yorumları başta Türkiye olmak üzere bütün Avrupa'da önemli bir tedirginlik yarattı. Krizin başında Rusya'ya yaptırımdan sözeden Avrupa Birliği ancak ve ancak ortak ilişkisini dondurma kararı alabildi. Brüksel, daha ileri düzeyde bir karara imza atıp Moskova'nın hışmını çekmek istememişti.

Öte yandan Çin ve Hindistan'ın yüksek petrol ve doğalgaz talebine ek olarak Irak'taki savaşın da etkisiyle petrol fiyatlarının hızla yükselmesi, Rusya Federasyonu'nun eline beklediği kozu verdi. Petrol fiyatlarının hızla artması, Moskova'daki devlet hazinesinin de dolması anlamına geliyordu. Rusya hem petrol ihracından hem de petrol fiyatlarına koşut olarak artan doğalgaz fiyatlarından önemli ölçüde karşı çıktı.

Bu, Moskova yönetiminin elini önemli ölçüde güçlendirdi. Böylece Moskova yönetimi enerji konusunu diplomaside bir manivela olarak kullanmaya başladı. Kullanmaması için herhangi bir neden de yoktu. Avrupa'nın ve Amerika'nın bölgedeki en yakın müttefiki olan Türkiye'ye giden enerji hatlarının vanası Moskova'nın elindeydi. Vanaların kısılması, hem yaşlı kıtayı hem de Türkiye'yi çok rahat bir enerji krizine sokabilirdi. Üstelik, Çin ve Hindistan da Moskova yönetimine yakın duruyordu. Şangay İşbirliği Örgütü, Batı ve özellikle de NATO karşısında Rusya için vazgeçilemeyecek kadar önemli bir şemsiyeydi.

Rusya enerjiyi koz olarak kullandı

Sözün özü, SSCB'nin yıkılışından sonra ortaya çıkan tek kutuplu düzen artık sona eriyordu. Rusya'nın elinde ABD'nin küresel egemenliğine karşı önemli bir araç vardı. Hem de dünyanın 21. yüzyıl ile birlikte öneminin bir kez daha farkına vardığı konuydu bu: Enerji...

Putin'in yerine geçen Medvedev de bu politikayı aynen sürdüreceğini ortaya koymuştu. Kaldı ki, Medvedev Rusya'da **"devlet içinde devlet"** olarak adlandırılan gaz şirketi Gazprom'un başından geliyordu.

Ancak bu noktada bir başka sonu işareti ortaya çıktı. Rusya Federasyonu, daha ne kadar bu konjoktürel durumun getirisinden yararlanabilecekti?

Bunun için ABD'nin Rusya'nın yaşam alanından ve arka bahçesinden çıkması/çıkarılması gerekiyordu.

İşte Saakaşvili'nin dünya tarihine geçecek kadar önemli bir vizyonsuzluk sergileyip, Güney Osetya'ya düzenlediği operasyon, Moskova yönetiminin eline bu fırsatı verdi. Saakaşvili'nin devrilmesi ABD'nin Kafkasya'daki en önemli müttefikinin ortadan kalkacağı anlamına geldiği için, Moskova yönetimi bütün politikasını da bunun üzerine kurmaktan çekinmedi.

Böylece Moskova **"Küresel enerji rekabetinde ben de varım"** mesajı vermiş oldu. Peki Moskova yönetimi bundan sonra enerji konusunu diplomaside bir manivela olarak kullanmaya devam edecek mi? Yoksa kazandığı bu askeri/diplomatik ve stratejik mevziyi korumak için farklı bir yaklaşım içine mi girecek?

Rusya-Türkiye ilişkisi

Bu noktada, Rusya'nın enerji kartını daha etkili olarak kullanacağı yorumları öne çıkmaya başladı. Doğal olarak bu da başta Türkiye olmak üzere bütün Avrupa'da önemli bir tedirginlik yarattı. Krizin başında Rusya'ya yaptırımdan sözeden Avrupa Birliği ancak ve ancak ortak ilişkisini dondurma kararı alabildi. Brüksel, daha ileri düzeyde bir karara imza atıp Moskova'nın hışmını çekmek istememişti.

Türkiye'de ise **"Rusya kendi amaçları doğrultusunda Türkiye'nin enerji bağımlılığını Türkiye'ye karşı kullanacak"**, **"Moskova cevabı tedbir olarak Türkiye'ye yapılan gaz sevkıyatlarını azaltarak tepkisini gösterecek"** yorumları gazetelerin birinci sayfasında yer bulmaya başladı.

"Türkiye neden Rusya'ya bağımlı kılındı?" sorusuna yanıt vermek yerine Moskova yönetiminin vanaları kapatmaması için neler yapılması sorusu gündeme taşındı. Bütün bu değerlendirmeleri Rusya yakından izliyordu. Moskova yönetiminin daha krizin sıcaklığının ortadan kalkmadığı bir dönemde Türkiye'yi karşı cepheye itmesine gerek yoktu. O nedenle Ankara Büyükelçiliği bir açıklama yaparak Rusya'nın, Türkiye başta olmak üzere ortakları için güvenli enerji tedarikçisi olmaya devam edeceğini belirtti. Açıklamada, **"Rusya ile Türkiye arasındaki aktif siyasi diyalog, iki ülke arasındaki işbirliğinin özellikle bu dönemde son derece yoğun bir şekilde geliştirilmesinin ve her iki tarafın, Rus-Türk ortaklığının pekiştirilmesi ve derinleştirilmesine verdikleri önemin göstergesidir**" deniliyordu. İki ülke arasında ticaret hacminin artmaya devam ettiği belirtilen açıklamada, Rusya Federasyonu'nun Türkiye'nin birinci büyük ticaret ortağı haline geldiğine dikkat çekildi. Karşılıklı yatırımların da sürekli arttığı kaydedilerek, yatırımların toplam hacminin yaklaşık 10 milyar doları bulduğu belirtildi. Açıklama, Ankara Büyükelçisi **Vladimir İvanovski** ile yapılan röportaj için **"Rusya'nın yeni silahı doğalgaz"** başlığının kullanılmasına tepki niteliği taşıyordu. Belli ki bu cümleler Türkiye'nin içine soğuk su serpmeye yönelikti. Ancak yine de diplomasi rasyonel yaklaşımları içinde ortaya çıkan sorulara yanıt vermiyordu.

Rusya'nın bugün için bu tür açıklamalarla diplomasideki enerji manivelasını gündemde tutmamaya çalışsa da orta vadede bunu ciddi bir silah olarak kullanacağına kesin gözüyle bakılıyor. ■